

Ομιλία της κ. Γιώτας Κολλιοπούλου-Κωνσταντοπούλου, Προέδρου του Δημοτικού Συμβουλίου Καλαβρύτων. Εκφωνήθηκε στον Καθεδρικό Ναό της Μαρτυρικής πόλης των Καλαβρύτων στις 13-12-1989.

Η ιστορία αυτής της μικρής μας πόλης είναι γραμμένη με το αίμα του ανδρικού της πληθυσμού και με το πικρό και αστείρευτο δάκρυ των άμοιρων Καλαβρυτινών γυναικών και των μικρών παιδιών τους. Πολύ σωστά χαρακτηρίστηκε στη σελίδα της νεοελληνικής ιστορίας που αναφέρεται στα φρικτά γεγονότα της 13/12/1943 ως η πιο μαύρη μέρα της Κατοχής.

Τιμή και δόξα σε αυτούς που πέφτουν για την Πατρίδα και της χαρίζουν την ελευθερία Πόνος βαρύς και αβάστακτο πένθος, σε όσους είχαν την κακή μοίρα να ζήσουν και να μαρτυρήσουν το ανείπωτο Καλαβρυτινό δράμα.

Το καθήκον και η ιερή υποχρέωση επιβάλλουν αυτή τη στιγμή από το ιερό βήμα της Εκκλησίας μας, να προσπαθήσω να περιγράψω το μεγαλείο της θυσίας των πολυαγαπημένων μας, το δικό μας μαρτύριο, τη Ναζιστική θηριωδία που σαν λαίλαπα ξέσπασε και αφάνισε αυτό τον τόπο και καταδίκασε σε ισόβια ντροπή τους αδίστακτους Ναζί. Και εμάς που ζήσαμε όλη την τραγωδία σε αιώνιο πόνο και πένθος.

Δεν πρέπει να αναφερθώ στα ιστορικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν και προκάλεσαν την αιτία να καταδικασθούν τα Καλάβρυτα σε αφανισμό και να πληρώσουν ακριβά το τίμημα του ένδοξου ονόματός τους. Η ημέρα αυτή δεν επιτρέπει τις ιστορικές αναδρομές. Διατυπώνω μόνο μία ευχή που έρχεται σαν προσταγή από το μεγάλο τάφο των αδικοχαμένων Καλαβρυτινών. Ας χυθεί άπλετο φως στα γεγονότα του μαύρου Δεκέμβρη και ας μην αλλοιωθεί και πλαστογραφηθεί η αλήθεια, διότι το αντίθετο θα αποτελέσει βεβήλωση στη μνήμη των αθών μαρτύρων.

Εμείς πιστεύουμε ότι ο μεγάλος και μοναδικός ένοχος ήταν ο πόλεμος και υποστήκαμε όλα τα δεινά που φέρνει μαζί του και σκορπά τον όλεθρο και ξεριζώνει τα πάντα και δεν σέβεται ιερά και όσια.

Δεν τους καλέσαμε εμείς τους βάρβαρους του Βορρά στην Πατρίδα μας, ου ήθελαν να εφαρμόσουν με τη Ναζιστική νοοτροπία τους, μία άλλη τάξη πραγμάτων και μία σειρά νέων θεωριών. Και ο Χιτλερισμός τους είχε γαλουχήσει με τη θεωρία της Αρίας Φυλής. Ότι αυτοί είναι καθαρόαιμοι, υπεράνθρωποι και αήττητοι και ότι ο γιος μιας Γερμανίδας αξίζει όσο οι γιοι πενήντα Ελληνίδων. Έκαναν λάθος οι στυγνοί δολοφόνοι, διότι το αντίθετο είναι αληθινό. Οι Έλληνες έχουν αποδείξει τη γενναιότητά τους και τον ηρωισμό τους, αν είχαν διαβάσει την ένδοξη Ελληνική ιστορία θα το είχαν διαπιστώσει. Δεν γνώριζαν οι απόγονοι των θύνων του βορρά ότι η Ελευθερία και η Δημοκρατία έχουν τόπο καταγωγής τους την Ελλάδα. Αυτό πρέπει να το έχουν διδαχθεί απαραίτητως οι σημερινοί πολιτισμένοι Γερμανοί και όλοι οι δυνατοί της γης και να μην αποτολμήσουν να επαναλάβουν ένα τρίτο παγκόσμιο πόλεμο, να μην γεμίσουν τη γη με νέες Χιροσίμες και Καλάβρυτα.

Εμείς δεν καταδικάσαμε κανέναν, δεν ζητήσαμε εκδίκηση, δώσαμε απλόχερα συγχώρεση σε όλους τους υπευθύνους, δεν θέλουμε να ανοιχτούν άλλοι τάφοι, δεν μοιράσαμε τη δική μας δυστυχία, την κρατήσαμε για τον εαυτό μας. Δεν μπορούμε όμως ποτέ να ξεχάσουμε το μαύρο Δεκέμβρη του 1943, το Δεκέμβρη, χωρίς Χριστούγεννα αλλά με τη Μεγάλη του Παρασκευή. Δεν ακούστηκε τότε στα Καλάβρυτα η χαρμόσυνη ψαλμωδία των Αγγέλων *“ωσαννά εν τοις υψίστοις”*, δεν άνοιξαν οι ουρανοί για να κατέβει η ζωή, η αγάπη και το φως. Άνοιξαν μόνο οι *“Πύλες του Αδηφάγου Άδη”* και ήλθε το πυκνό του σκοτάδι και σκέπασε τούτη τη γωνιά της γης, με το ένδοξο παρελθόν της και την τύλιξε με το μαύρο νεκρικό σάβανο. Εμείς τα δύστυχα παιδιά ψέλναμε ατέλειωτους θρήνους νεκρικούς και οι μητέρες μας με σπαραγμό και οδύνη το *“ω γλυκύ μου έαρ γλυκύτατο μου τέκνο”*.

Τα 46 χρόνια που πέρασαν δεν μας πότισαν το νερό της λησμονιάς, ούτε μας χάρισαν το βάλαμο του πόνου. Ανεπούλωτες μένουν οι πληγές της μνήμης και τα ψυχικά τραύματα ακόμη αιμορραγούν. Ο ύπνος μας δεν είναι ήσυχος. Ταράζεται και διακόπτεται από φοβερούς εφιάλτες. Οι φοβερές σκηνές της Καλαβρυτινής Τραγωδίας έχουν σημαδέψει τη ζωή μας και είναι ανεξίτηλα γραμμένες με αίμα, στη σκέψη μας και στην ψυχή μας και μόνο ο θάνατος θα σβήσει. Φοβερά και τρομερά αυτά που είδαν τα παιδικά μας μάτια, αυτά που ακούσαμε, αυτά που νοιώσαμε, αυτά που υποφέραμε. Αυτά που ζήσαμε δεν γράφονται σε χαρτί, δεν λέγονται με λόγια. Ίσως θα μπορούσαν αν ζούσαν οι Αρχαίοι κορυφαίοι δραματικοί ποιητές, ο Αισχύλος ή ο Σοφοκλής, να έγραφαν μια τραγωδία και να υμνούσαν για πάντα τούτη τη θυσία που πολύ σωστά ονομάστηκε *“Καλαβρυτινό Ολοκαύτωμα”*.

Όλοι του κόσμου οι ζωγράφοι δεν θα μπορέσουν να συνθέσουν τον αντιπροσωπευτικό πίνακα που να απεικονίζει και να αποδίδει τις φοβερές σκηνές του δράματος. Μόνον όταν εμείς θελήσουμε να δώσουμε παραστατικά όλες τις τρομερές ανείπωτες σκηνές, τότε οι μεγάλοι ποιητές, λογοτέχνες και καλλιτέχνες θα αποδώσουν αντάξια τα έργα τους. Που μέχρι τώρα μόνον η αγαπητή μας κυρία *“Αννα Βαφεία που φιλοτέχνησε το γλυπτό της *“Πετρωμένης Μάνας”* έχει αποδώσει σωστά το σπαραγμό της Καλαβρυτινής γυναίκας στον τόπο της θυσίας.*

13 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1943

Ξημερώνει Δευτέρα, αποφράδα ημέρα του Δεκέμβρη, που μακάρι να μην αναγραφόταν στο ημερολόγιο τότε και έτσι δεν θα υπήρχε αυτή η θλιβερή επέτειος, η οποία μας αναγκάζει να γυρίσουμε τους δείκτες του χρόνου 46 χρόνια πίσω και να φέρουμε στη μνήμη μας όλες τις φοβερές εικόνες που συνέθεσαν την Καλαβρυτινή τραγωδία.

Στο χειμωνιάτικο παγερό πρωινό εκείνης της ημέρας τα στοιχεία της φύσης παίρνουν όψη νεκρική, ένα πυκνό σύννεφο ομίχλης σκεπάζει τα πάντα, τα άνθη μαραίνονται, το νερό θολώνει, τα ζώα ουρλιάζουν, ο αέρας μολύνεται, ο Παράδεισος με όλο του το κάλλος δίνει τη θέση του στη σκοτεινή Κόλαση, οι θεϊκές δυνάμεις εγκαταλείπουν την Πόλη. Τα περισσότερα φεύγουν τρομαγμένα και μένουν τα χαροπούλια με την άχαρη φωνή τους για να διαλαλούν τον πόνο,

μαζί με τις χήρες και τα ορφανά, μέσα από τα ερείπια του ρημαγμένου τόπου. Ο ζωογόνος ήλιος δεν θέλει να ανατείλει, θα προτιμήσει να μην διανύσει την τροχιά του, να μην φωτίσει να εκτελεστούν όλα τα σκοτεινά έργα της απάνθρωπης διαταγής του ανώτερου Διοικητή της Πελοποννήσου LE SOUIR, ο οποίος ένοιωσε βαριά πληγωμένος διότι είχε κουρευλισθεί ο εγωισμός του και το αήττητο εγώ του.

Σκληρός σαν το γρανίτη και ανελέητος δίνει την αμετάκλητη διαταγή **“Σβήστε τα Καλάβρυτα από το χάρτη”**, ώστε να μην σηκώνουν κεφάλι οι σκλάβοι και ζητούν ελευθερία και πρωτοπορία. Το ανθρωπόμορφο τέρας ο Τέννερ που ανήκε στα 3.0. και ήταν Αυστριακός, αναλαμβάνει να εκτελέσει τη διαταγή, η οποία για να εφαρμοστεί ακριβώς με όλες τις λεπτομέρειες, καταστρώθηκε με στρατηγικό σχέδιο που αναφέρεται στο ιστορικό έγγραφο **“Επιχείρηση Καλάβρυτα”**.

Το βράδυ της Κυριακής προς Δευτέρα γίνεται η τελευταία πρόβα. Οι Ναζί επαναλαμβάνουν τους μακάβριους ρόλους τους. Ο Τέννερ θα ντύσει με το μανδύα του χάρου τους στρατιώτες και θα τους ποτίσει με το δηλητήριο της εκδίκησης. Τους μοιράζει στη συνέχεια τους ρόλους των πρωταγωνιστών και τους χωρίζει σε ομάδες. Σε αυτούς που θα ληλατήσουν και θα αρπάζουν ό,τι πολύτιμο υπήρχε στα σπίτια και στις τράπεζες, στους άλλους που με τους πύρινους πυρσούς θα κάψουν και θα ερημώσουν τα πάντα και στους επίλεκτους δολοφόνους, αφού προηγουμένως τους κλείσει τα αυτιά και τους ξεριζώσει την ανθρώπινη συνείδηση, ώστε να μην ακούνε τα παρακάλια, τις γοερές κραυγές, το σπαραγμό, να μην αισθάνονται τον ανθρώπινο πόνο, να μην ακούνε τις σειρήνες της οργής από το μέρος του Δ. Σχολείου.

Οι χάροι του Τέννερ χτυπούν την καμπάνα και στέλνουν την αγγελία του θανάτου σε κάθε σπίτι και φωνάζουν τον κατάλογο των ανδρών από 13 χρονών και άνω και τους οδηγούν από το στενό μονοπάτι που είναι μονόδρομος χωρίς επιστροφή, στον τόπο (της θυσίας τους) του μαρτυρίου τους. Ο βλοσυρός πυράρχης Τέννερ παίζει μ' ένα πλάστη και δίνει όρκους στρατιωτικής τιμής, στους φοβισμένους αλλά υπερήφανους Καλαβρυτινούς, που ξέρουν πια καλά τι σημαίνουν όλα αυτά. Ο Τέννερ σαν άλλος Νέρωνας καμαρώνει τα έργα του και χαίρεται βλέποντας την λαμπαδιασμένη πόλη. Το ανθρωποφάγο τέρας, νομίζει ότι νίκησε και θα φέρει σε πέρας τη μακάβρια αποστολή του.

Νικητές δεν είναι Τέννερ αυτοί που δολοφονούν αόπλους και μικρά παιδάκια. Οι Καλαβρυτινοί δεν ήταν δειλοί και άτολμοι, μπορούσαν ν' αρπάξουν τα πολυβόλα και να τους δώσουν ένα γερό μάθημα και να τους δείξουν για μία άλλη φορά πόσο γενναίοι ήταν. Θέλησαν όμως να χαρίσουν τη ζωή στις γυναίκες τους και στα μικρά παιδιά τους, που τα θηρία μας είχαν κλείσει μέσα στις 4 μεγάλες αίθουσες του Δ. Σχολείου και μας φρουρούσαν πάνοπλοι, με τα πολυβόλα τοποθετημένα κυκλικά και τις κάνες στραμμένες στο κτίριο.

Και όταν έφτασε η ώρα της οργής, μια κόκκινη φωτοβολίδα φτάνει σαν αστραπή στη Ράχη του Καππή και λύνει την ασφάλεια των Γερμανικών όπλων. Και τα πολυβόλα της ντροπής θερίζουν και κατακρεουργούν τα λουλουδιασμένα νιάτα, τους λεβεντόκορμους ώριμους άνδρες και τους σοφούς γέροντες. Που όλοι

μαζί συνέθεταν μια αρμονική και όμορφη Καλαβρυτινή Κοινωνία.

Δραπέτευσαν από το θάνατο 13 αυτόπτες μάρτυρες βαριά τραυματισμένοι στο σώμα και στην ψυχή. Μάρτυρες κατηγορίας, για να διηγηθούν, να διαλαλήσουν και να καταγγείλουν το φοβερό ανοσιούργημα που διέπραξαν οι Ναζί. Που το μεγάλο κατηγορώ το δικό μας και κατηγορώ το δικό τους ενώθηκε και στιγμάτισε για πάντα τους πολιτισμένους Γερμανούς που με κάθε τρόπο ζητούν εξιλέωση και εκλιπαρούν τη συγνώμη μας.

Μας έχει χωρίσει ένα αυλάκι αίματος και τα χέρια μας δεν φτάνουν να δώσουν την εγκάρδια χειραψία της συγνώμης.

Έτσι επισφραγίστηκε η πρώτη φοβερή σκηνή και έπεσε η αυλαία. Νεκρική σιγή απλώθηκε, η Πόλη μας ξεψύχησε, η καρδιά της δεν χτυπά στις 3 παρά 27' λεπτά, θα δείχνει αυτή τη φοβερή στιγμή το καμένο ρολόι της Εκκλησίας μας, σε όλες τις επόμενες γενεές, το θάνατο των Καλαβρυτινών. Και το ιερό Ευαγγέλιο που σώθηκε από τη φωτιά σαν μεγάλο θαύμα, θα διδάσκει την αγάπη και θα δίνει τη συγνώμη με τα λόγια του Χριστού μας *“Αφες αυτοίς, ου γαρ οίδασι τι εποίησαν”*.

ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Τα άμοιρα γυναικόπαιδα φρουρούνται έγκλειστα μέσα στις αίθουσες του Δ. Σχολείου σαν ενέχυρο, θα γινόντουσαν τα αντίποινα σε αυτά αν έφευγαν οι άνδρες. Το δράμα που παίζεται εκεί έχει άλλη μορφή, μαστιγώνεται η ψυχή, μαυρίζει και σταματά η σκέψη, σαλεύει το λογικό, η ελπίδα χάνεται, η αγωνία κορυφώνεται, το χαμόγελο σβήνει.

Προσευχές και δεήσεις ακούγονται και κάποια στιγμή οι φλόγες σαν πύρινες γλώσσες, από τα γύρω καιόμενα σπίτια ζώνουν το Σχολείο και οι καπνοί μας κόβουν την ανάσα, ο θάνατος μας αγγίζει, κραυγές απόγνωσης και φρίκης δονούν το κτίριο. Το αίσθημα της αυτοσυντηρήσεως ζωντανεύει και όλος ο ανθρώπινος όγκος σαν παλιωροιακό κύμα χτυπά τις 8 πόρτες οι οποίες δεν ανοίγουν. Δεν είναι κλειδωμένες αλλά ανοίγουν προς τα μέσα και σπρώχνονται αντίθετα. Οι μητέρες έξαλλες σπάζουν τα τζάμια και μας πετούν από τα παράθυρα, κάνοντας εν τω μεταξύ την αντίθετη κίνηση οι πόρτες άνοιξαν και τα γυναικόπαιδα με γοερές κραυγές και αλαλαγμούς σαν ορμητικός χείμαρρος ξεχύνονται στο προαύλιο.

Στη σιδερένια εξώπορτα που ήταν ανοιχτή αντικρίσαμε τις σατανικές μορφές που γελούσαν σαρκαστικά και διασκέδαζαν με το φοβερό θέαμα. Μερικοί έπιναν κρασί και άλλοι έτρωγαν καρύδια. Αν ήθελαν να μας σκοτώσουν μπορούσαν με τα πολυβόλα και τις χειροβομβίδες σε 2 λεπτά να μας είχαν αφανίσει. Δεν είχαν όμως τέτοια διαταγή. Όπως αναφέρεται σαφώς σε ιστορικό Γερμανικό έγγραφο *“Τα γυναικόπαιδα να κρατηθούν σε ομηρία υπό αυστηρή φρούρηση”*.

Εμείς σε αυτό το Σχολείο αφήσαμε για πάντα την παιδική ψυχή και μια μαύρη τελεία μπήκε στην όμορφη και ανέμελη έως τότε ζωή μας. Σε διάστημα λίγων ωρών από παιδιά γίναμε ενήλικοι. Εδώ πρέπει να κάνω μια παρένθεση και να σας πω ότι εμείς που είμαστε οι πιο αυθεντικοί και αξιόπιστοι μάρτυρες των γεγονότων του Δ. Σχολείου, θέλουμε να απαλλαγούν τα Καλάβρυτα από το

ψεύτικο και πλαστό θρύλο, περί Αυστριακού σωτήρα. Δεν έπαιξε δυστυχώς αυτό τον ανθρώπινο ρόλο κανένας Γερμανοντυμένος στρατιώτης. Οι Γερμανοί εκτελούσαν τις διαταγές με πειθαρχία και ακρίβεια, δεν θα χάριζαν ποτέ 1500 και πλέον ψυχές καταδικασμένων μελλοθάντων.

ΤΟΠΙΟΣ ΘΥΣΙΑΣ

Ψηλά στη ράχη του Καππή μια γοερή κραυγή ακούγεται και σχίζει τον αιθέρα και ο αντίλαλός της φτάνει ως την άκρη της γης και καλεί όλες τις χαροκαμένες μανάδες των μαρτυρικών πόλεων του Κόσμου **“Ελάτε να θρηνήσουμε τους νεκρούς καθώς ταιριάζει τούτη τη στιγμή και μετά ας γίνουμε κήρυκες της ειρήνης”**. Στο κάλεσμά της τρέχουν οι άμοιρες Καλαβρυτινές γυναίκες, σαν ηρωίδες αρχαίας τραγωδίας, τραβώντας τα μαλλιά τους, χτυπώντας τα στήθη τους, φωνάζοντας δυνατά τα ονόματα των δικών τους, μα απάντηση δεν παίρνουν. Από κοντά πηγαίνουμε και εμείς τα παιδιά που δεν μπορούμε να συνειδητοποιήσουμε το μέγεθος της συμφοράς και της κακής μας μοίρας.

Τι είδαν τα παιδικά μου μάτια δεν είναι μπορετό να σας το περιγράψω, θυμάμαι μόνο έντονα τούτη τη φρικιαστική εικόνα. Το αίμα κυλούσε αχνιστό και έκανε ρυάκι, όλη η πλαγιά ήταν γεμάτη από άμορφα κατακρεουργημένα κορμιά, διαμελισμένα μέλη, κεφάλια σπασμένα και το περιεχόμενό τους σκορπισμένο επάνω στη γη. Είδα τα παιδικά κορμάκια που μόλις ξεψυχούσαν, με τη χαριστική στο μέτωπο και μ’ ένα ερωτηματικό στη μορφή τους: **“γιατί δεν μας άφησαν να ζήσουμε, σε τι φταίξαμε εμείς; Και καταδικαστήκαμε;”** Τότε οι μανάδες σαν τρελές ξεχύθηκαν και άρπαξαν τα παιδιά τους στην αγκαλιά και με λαχτάρα τα φιλούσαν, τα χάιδευαν και τα παρακαλούσαν να ξυπνήσουν, τους λέγαν λόγια τρυφερά που μόνον οι μανάδες ξέρουν. Προσπαθούσαν να τους δώσουν την πνοή και τους χτύπους της καρδιάς τους να τα φέρουν, πάλι στη ζωή κα, αφού δεν τα κατάφεραν να τα αναστήσουν, πέτρωσε η μορφή τους, η όψη τους αγρίεψε και άρχισαν το γοερό το κλάμα, το μαύρο μοιρολόι, τον θρήνο τον αιώνιο.

Μανούλες Καλαβρυτινές, ιερές μορφές, μεγάλες ηρωίδες. Εσείς δεν διαλέξατε τους ρόλους σας, άλλοι σας τους επέβαλαν. Σε σας ανήκει η τιμή και η μεγάλη δόξα. Κείνη την ώρα της κολάσεως που όλα τα έζωνε το φάσμα του θανάτου και ο κόκκινος ήλιος βιαζόταν να δύσει και προτού προλάβει να απλωθεί της νύχτας το σκοτάδι, μια ελπίδα φωτεινή σαν φλόγα φώτισε το σαλεμένο λογικό των μανάδων και σκέφτηκαν ότι έχουν και κάτι άλλα παιδιά, που θέλουν προστασία, που τις φωνάζουν, τις ζητούν και τις αγαπάνε και ζεστάθηκε για λίγο η καρδιά και ένα μικρό χαμόγελο χαράχτηκε στο πρόσωπό τους.

Και η ζυγαριά έγειρε προς τη ζωή, αφήνουν τους πεθαμένους μοναχούς και βάζουν στα πόδια σίδερα και στην καρδιά ατσάλι και σφίγγουν το κεφάλι τους να μην τους φύγει η λογική και τρέχουν προς τους κάμπους. Και αφού τα βρήκαν τα μάζεψαν κοντά τους, τα ζέσταναν με το χνώτο τους, τους είπαν λόγια τρυφερά, για να αναθαρρήσουν και μετά τα πήραν από το χέρι και τα οδήγησαν

στα σπίτια τους, που δεν χρειάζονταν τα κλειδιά, για να μπουν απ' τις πόρτες και εκεί κοντά σε μία γωνία φωλιάσανε για να περάσει η νύχτα η ατέλειωτη.

Και σαν ξημέρωσε η άλλη η μέρα, μικροί, μεγάλοι τρέξαμε στο ιερό το χρέος, έπρεπε μόνοι να θάψουμε τους πολυαγαπημένους μας νεκρούς για να μην τους φάνε τα σκυλιά και τα αρπακτικά πουλιά.

Με τα χέρια μας, με ξύλα και με αιχμηρά σίδερα προσπαθούσαμε να ανοίξουμε ομαδικούς τάφους, στην παγωμένη γη του Δεκέμβρη και με τα καυτά τα δάκρυά μας ποτίζαμε το χώμα. Και σαν ανοίξαμε τάφους ρηχούς, με κόπο μεταφέραμε τα άψυχα κορμιά, σέρνοντάς τα στον κατήφορο επάνω στις κουβέρτες που είχανε πάρει μαζί τους και που έμελλε να γίνουν τα φέρετρό τους. Και αφού τα τοποθετήσαμε στη σειρά από 1-6 πτώματα τα σκεπάσαμε με το λιγοστό το χώμα. Αφού προηγουμένα κάναμε υποχρεωτική ιεροσουλία, τους βγάλαμε τα ρούχα τους, τους πήραμε τις κουβέρτες και τα ματωμένα τρόφιμα που είχανε μαζί τους, διότι όλα αυτά τα είχαν ανάγκη οι ζωντανοί.

Και οι Καλαβρυτινές γυναίκες έδωσαν εκείνη τη φοβερή στιγμή όρκο τιμής, να αναστήσουν τη ζωή από τα νωπά τα μνήματα και από τη στάχτη, να αναλάβουν τους δύο ρόλους πατέρα και μάνας, να χτίσουν τα σπίτια, να ζωντανέψουν την πόλη, να βάλουν στην εκκλησία ένα ρολόι που να δείχνει την ώρα μετά από την καταστροφή. Να φέρουν πάλι τον Παράδεισο, να γυρίσουν πάλι τα περιστερία, να ακουστούν πάλι χαρούμενες φωνές και γέλια. Να μορφώσουν τα παιδιά τους, να τους ελαφρύνουν τον πόνο και να τους βάλουν στην καρδιά την αγάπη για τον άνθρωπο. Αυτά και άλλα πολλά προσέφεραν οι μανάδες σε αυτόν εδώ τον τόπο. Και τίμησαν καθώς ταίριαζε τους ήρωες Καλαβρυτινούς και έβαλαν στον τόπο της θυσίας το μεγάλο σταυρό, να τον βλέπουν με δέος οι ευλαβικοί προσκυνητές και να θυμούνται όλοι ότι στις 13 του Δεκέμβρη του έτους 1943 οι Καλαβρυτινοί σταυρώθηκαν σε αυτό το Γολγοθά.

Εμείς που ήμασταν έγκλειστοι στο Δ. Σχολείο και όπως σας ανέφερα έχουμε αφήσει ό,τι πολυτιμότερο εκεί, την παιδική μας ψυχή, κάνουμε μια θερμή παράκληση, που απευθύνεται στην Εκκλησία, στην Πολιτεία και σε όλους τους Καλαβρυτινούς και ζητούμε αυτή την ιερή στιγμή να μας υποσχεθείτε, ότι θα μας βοηθήσετε να μετατρέψουμε το ιστορικό Δ. Σχολείο, το οποίο έχει ήδη κριθεί διατηρητέο, σε ένα Πανελλήνιο ή και Παγκόσμιο αντιπροσωπευτικό μνημείο, που σαν άλλη κιβωτός θα φυλάξει την ιστορική μνήμη του μαρτυρίου, τα ενθυμήματα των νεκρών, τις φωτογραφίες, τις κουβέρτες που χρησιμοποιήθηκαν σαν φέρετρα και ό,τι άλλο έχει σχέση με το Καλαβρυτινό Ολοκαύτωμα. Θέλουμε να μείνει αιώνια αυτή η μνήμη του μαρτυρίου, η οποία θα διδάσκει τους νέους τα δεινά του Πολέμου και θα στέλνει μηνύματα ειρήνης και φιλίας σε όλους τους λαούς.

Ποτέ άλλα Καλάβρυτα.

Ποτέ πια Πόλεμος.

Αιωνία σας η μνήμη μάρτυρες Καλαβρυτινοί.